

Mladší neolit začíná v Dolním Rakousku typem Wolfsbach a Bisamberg-Oberpullendorf, z nichž poslední je autorkou považován za doklad nově příslé skupiny lidí z jihovýchodu. Na rozdíl od skupiny Bisamberg-Oberpullendorf, kterou autorka sama uvedla do literatury, je typ Wolfsbach dosud znám poměrně málo. Také časové relace MOG IIB k tomuto epilengyelskému vývoji nejsou ještě zcela přesně formulovány. Složitost situace prameni posléze ještě z přítomnosti KNP, resp. její vyspělé baalberské fáze, která je spojována i s keramikou brázděného vpichu (typ Retz—Křepice—Gajary). Pro přesné relativně chronologické vymezení daných jednotek není zatím v Dolním Rakousku dostatek vhodných náleзовých celků.

Následující vývoj badenského komplexu rozkládá E. Ruttkayová na časnou (bolerázskou) fázi (Neustupný A, B) a čistou (ossarnskou) fázi (Neustupný C, D), zatímco další vývoj (Neustupný E) připojuje již na počátek koncového neolitu. Vznik badenského komplexu zůstává pro Dolní Rakousko i nadále neurčitelný. Autorka chápe vznik bolerázské skupiny jako zrod nové kvality, která pokrývá diferencované podloží na velkém území (např. i Potiši) a v této souvislosti uvažuje i o možnosti nové imigrace z jihovýchodu do Rakouska, aniž zcela anuluje místní kulturně pestré stratum. Přínosem rakouského výzkumu je objev trapezovitého domu badenské kultury v Pottenbrunn.

Koncový neolit zahajuje rakouská varianta jevišovické kultury — skupina Mödling—Zöbing s vlivy chamské skupiny, které jsou patrné až v okolí Hornu. Skupina Mödling—Zöbing je součástí velkého kulturního komplexu pozdního neolitu, jehož jednotlivé skupiny jsou — jak je dnes zřejmé, zvláště po pracích A. Medunové — časově diferencované. Důležitým příspěvkem k tomu je stratigrafie v Asparn-Weber, kde spodní vrstvu s keramikou typu Mödling—Zöbing překrývá vrstva s keramikou typu Kosihy—Čaka—Makó.

Důležitým zjištěním je posléze objev herzogensburské skupiny šňůrové kultury v Dolním Rakousku. Autorka jej považuje za spojovací článek mezi moravským typem Dřevohostice a bavorským typem Geisalgasteig a za současný se skupinou Kosihy—Čaka—Makó—Somogyvár—Vinkovci; měl by těsně předcházet nejstarší zvoncovité poháry. Kulturu zvoncovitých pohárů již E. Ruttkayová neanalyzuje; považuje ji (asi právem) za fenomén počínající doby bronzové.

Nadepsaná práce „Das Neolithikum in Niederösterreich“ má programový charakter. Informuje sice o nejnovějším stavu poznání dolnorakouského neolitu, ale ještě více slibuje do budoucna. Mnohé materiály rakouského neolitu totiž dosud čekají na zveřejnění — a nemusí jít vždy o nejnovější terénní výzkumy (autorka o tom sama přesvědčila publikací náleзовého celku z Unterwöbling). Knižka E. Ruttkayové bude odborníky evropského „Neolithforschung“ jistě přijata pozitivně. Československé badatele pak potěší především. Nezbyvá než popřát E. Ruttkayové, aby zamýšlené dílo o dolnorakouském neolitu zdárně dovedla do konečné podoby.

Vladimír Podborský

Herwig Friesinger-Helga Kerchler, *Töpferöfen der Völkerwanderungszeit in Niederösterreich*. Ein Betrag zur völkerwanderungszeitlichen Keramik (2. Hälfte 4.—6. Jahrhundert n. Chr.) in Niederösterreich, Oberösterreich und dem Borgenland. Sep. Archaeologia Austriaca 65, 1981, 193—266, 58 obr. v textu.

Cílem práce dvou vídeňských archeologů H. Friesingera a H. Kerchlerové bylo shrnutí veškerého keramického materiálu ze sídlišť a pohřebišť doby stěhování národů v Dolním a Horním Rakousku a v Burgenlandu. Jako základ pro další zpracování jim posloužily výsledky archeologického výzkumu v Ternitzu a v Mauternu, kde byly nalezeny hrnčířské pece z doby stěhování národů s příslušným keramickým materiálem.

V první části práce se H. Kerchlerová věnovala vyhodnocení nálezů z Ternitzu (str. 193—196). Nejprve (str. 193—194) se zabývala historií objevení nálezů a jeho výzkumem. Naleziště bylo zjištěno v roce 1970, avšak vlastní výzkum mohl proběhnout až v roce následujícím. Byla odkryta částečně porušená kupolovitá pec s topným kanálem, na který navazovala oválná předpeční jáma.

Keramickým inventářem, který byl nalezen zejména v dolní části kupole a v topeništi, se zabývala v následující části (str. 194—195). Všechny popsané keramické zlomky pocházely z nádob vyrobených na hrnčířském kruhu a téměř bez výjimky zde byl zastoupen jen jediný keramický typ — dvojkónické misy s ostře lomenou výdutí a zesíleným, popř. profilovaným okrajem.

V závěru této kapitoly (str. 195—196), jež byla věnována ternitzkému nálezu, se autorka pokusila hrnčířskou pec typologicky a chronologicky zařadit. Nalezená pec odpovídá Hennigově variantě A (ZFA 11/2, 1977, 181 a dále) dvoukomorové pece. Podle Henniga se tento typ rozšířil v průběhu 3. a 4. stol. v rámci římské říše i do oblasti severně od Karpat. Varianta A byla charakteristická pro velká římská dílenská centra a s rozpadem římského impéria tento typ v Podunají vymizel. H. Kerchlerová zcela správně podotýká, že při současném stavu bádání nelze zjistit, jak dalece platí Hennigovy závěry pro rakouské Podunají, ale v každém případě je nalezená pec výjimkou. Jednak neleží v oblasti velkých římských výrobních center a byla používána domácími hrnčíři a jednak keramický materiál datuje pec do první poloviny 6. stol., tedy do doby, kdy se tento typ pecí ve středním a dolním Podunají již nepoužíval.

V druhé části práce (str. 196—202) jsou obdobným způsobem vyhodnoceny nálezy z Mauternu. Nejprve se autorka věnovala objevu a popisu vlastního naleziště (str. 196). Pec byla vykopána roku 1965 H. Stiglitzovou. U vnější západní zdi římského kostela byla částečně odkryta velká budova, uvnitř které se našla poměrně dobře dochovaná pec a několik odpadních jam. Následuje popis keramických nálezu (str. 196—201), které jsou uspořádány podle očíslování H. Stiglitzové. Kromě keramiky doby stěhování národů byl nalezen zlomek laténské keramiky a několik zlomků slovenské a středověké keramiky.

V závěru druhé kapitoly (str. 201—202) se H. Friesinger zabýval interpretací nálezu. Hrnčířská pec odpovídá Hennigově variantě B dvoukomorové hrnčířské pece, která byla používána především k výrobě šedé keramiky točené na kruhu v pozdně římském období.

Třetí, nejobsáhlejší, část zpracoval H. Friesinger a věnoval ji keramice druhé poloviny 4.—6. stol. (str. 202, 250—265). Přitom pro vyhodnocení použil nálezy z obou výše zmíněných pecí, i když jeho cílem bylo shrnutí veškerého nalezeného materiálu ze sídlišť a pohřebišť ve vymezené geografické oblasti. Tak vytvořil možnost pro další členění materiálu a pro řešení otázky kontinuity vývoje v Podunají.

Katalog nalezišť (str. 202, 250—252) zahrnuje celkem 63 lokalit (z toho 25 sídlišť). Vedle materiálu z římských kostelů (př. Carnuntum, Wien, Klosterneuburg, Zwettendorf aj.) sem začlenil také významné severodunajské lokality, které se nacházejí v oblasti pravěkých sídlištních center (př. Schiltern, Thunau, Stillfried an der March aj.). 37 hrobových nálezu časově rozdělil na pozdně antické (římské) nálezy (př. Tulln, Wien, Wells aj.), hroby 5. stol. (př. Marchegg, Wien XXI — Leopoldau) a langobardská pohřebiště (př. Aspertsdorf, Poysdorf, Hohenau an der March). U každé lokality je v katalogu uvedena nejdůležitější literatura, čísla nalezišť odpovídají očíslování na jednotlivých mapách rozšíření. Jediná nevýhoda katalogu spočívá v tom, že není seřazen abecedně, ačkoli se o to autor zpočátku snažil.

V typologickém třídění materiálu (str. 252—265) vycházel H. Friesinger z keramických tvarů nalezených v Mauternu a v Ternitzu, k nimž včlenil zbývající keramické formy, které se vyskytují na soudobých sídlištních a pohřebištních. Výsledek typologického třídění názorně dokumentuje obr. 57 — tabulka nejdůležitějších keramických tvarů vyráběných na kruhu v pozdně římském období. K nim jsou přiřazeny ty typy, které představují nové impulsy, typologické a chronologické prvky (typ Murga, dácko-sarmatsko-svébské tradice). Do tabulky nebyly zahrnuty nádoby vyráběné v ruce a skleněné nádoby.

Velmi podrobně se autor věnoval jednotlivým keramickým tvarům a typům a jejich různým variantám (džbány s úzkým hrdlem a uchem, konvice, hrnce s uchem, džbány s vysokým hrdlem, hrnce, misy a šálky, talíře, dvojkónické misy). Sledoval zde otázku keramického materiálu, technologie výroby a výzdobných prvků. U některých tvarů nádob se zabýval i výskytem mimo rámec Rakouska. U běžných keramických typů je zobrazeno jejich rozšíření (obr. 49, 51, 53—56) a jejich varianty (obr. 48, 50, 52 — většinou dosti nepřehledné). Do svého souhrnu začlenil i zvláštní keramické tvary a glazované zboží.

V závěru práce (str. 265) zdůraznil, že jejím cílem bylo předložení komplexů z hrnčířských pecí v Mauternu a Ternitzu a jejich konfrontace s dosud známými nálezy pozdně římského období a doby stěhování národů. Vytvořil tak širší základ k chronologickému členění této doby.

Práce je doplněna větším počtem dobře provedených tabulek (obr. 2—29, 33—46), souhrnnou typologickou tabulkou (obr. 57), přehlednou mapou lokalit (obr. 47) a několika dílčími mapkami. Publikovaná práce je přínosem pro rakouskou archeologii a může sloužit jako základ k jasnějšímu poznání hmotné kultury obyvatelstva pozdně římského období a doby stěhování národů v rakouské oblasti.

Dana Palátová

Archaeologia historica 7. Sborník příspěvků přednesených na XIII. celostátní konferenci k problematice historické archeologie s hlavním zaměřením na středověkou vesnici na území ČSSR, Brno 28. září—1. října 1981. Vydala Muzejní a vlastivědná společnost v Brně spolu s Moravským muzeem v Brně a Archeologickým ústavem ČSAV v Brně, Brno 1982. 528 stran, 242 fotografií, tabulek a plánek.

Vzhledem k zaměření konference se značná část příspěvků týká výzkumu středověkých vesnic. V úvodu přináší sborník dva základní referáty, které zobrazují stav, charakter a zaměření výzkumu středověké vesnice v Čechách a na Moravě. J. Klá p š t ě a Z. S m e t á n k a v prvním z nich bilancují práci českých archeologů v letech 1971—81. Ve sledovaném období se v Čechách dále prohloubila strategie mozaiky, daná komplexním průzkumem jednotlivých regionů, opřeným vždy o jeden systematický výzkum. Tento přístup umožňuje spíše širší než hluboké závěry, lépe rozlišuje jevy náhodné od zákonitých a usnadňuje posouzení regionálních odlišností. Vedle vlastních terenních výzkumů využívá zejména důkladně propracovaného povrchového průzkumu (geodeticko-topografického, řady přírodovědných metod, počítačového zpracování dat s grafickým výstupem). Z dosud intenzivně zkoumaných regionů (Cernokostelecko, Vraclavsko, Chrudimsko, Děčínsko, Ústecko) vyplývá, že i nadále bude třeba prosazovat orientaci na užší vybrané regiony, jako reprezentativní jednotky celkové sítě středověkého osídlení. V druhé části příspěvku je nastíněn obraz středověké vesnice v Čechách podle dosavadních výzkumů.

Na rozdíl od Čech využívá moravská archeologie zejména poznatků z několika dlouhodobých systematických výzkumů (strategie hlavního bodu). V. N e k u d a shrnuje výsledky získané výzkumem moravských zaniklých středověkých osad (ZSO) Pfaffenschlagu, Mstěnic, Konůvek, Záblačan, Bystřice a dalších lokalit. Výzkumný dokazuje, že 13. století bylo důležitým mezníkem ve vývoji vesnic. Ustálil se půdorys vesnic a usedlostí, vsí byly zakládány plánovitě v podobě řadových lesních lánových vsí, silnicovek, návesovek nebo okrouhlic. Zástavba usedlostí byla jednoradá, háková, párová nebo čtyřboká. Vlastní dům měl půdorys řadový nebo hákový. Ve 13. století se udála i hospodářská a sociální přestavba naší vesnice, která se projevila v rozsahu obdělávané půdy, v druhu obilnin, ve skladování zrna, v zemědělském nářadí, v chovu dobytka a v celkovém vybavení obytných a hospodářských budov. Byly získány i doklady řemeslné výroby na vesnici (hrnčířství, hutnictví, kovářství, dehtařství, výroba vápna). V té době se stávají součástí vesnic i dvory a sídla nižší šlechty. — V. F r o l e c ve svém článku vysvětluje na základě nálezů z Pfaffenschlagu a Mstěnic vznik trojdílného domu komorového typu spojením samostatně stojící komory a jednoprostorového domu střední síní.

Stav a charakter výzkumů ZSO na Slovensku přibližuje jednak vzpomínková stať B. P o l l y o počátcích těchto výzkumů na Slovensku, jednak charakteristika vývoje vesnického osídlení na východním Slovensku od D. Č a p l o v i č e. Autor zdůrazňuje kontinuitu osídlení velkomoravského, povelkomoravského a středověkého. Feudální, ekonomicky a sociálně organizovaná vesnice se zde dotvářela v průběhu 12. století. Sídliště 11.—13. století byla většinou rozptýlená se zahloubenými obydlími. Od 13. století se začínají objevovat povrchové stavby s kamennými podezdívkami. Ze 12. století známe první sídla feudálů. Autor si všimá i vývoje vesnického kostela od 11. do 15. století. — Vliv přírodních podmínek na strukturu osídlení i ekonomické vztahy na Žitném ostrově zachycuje M. H a n u l i a k. Od téhož auto-